

Панченко О. І.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ДО ПИТАННЯ ПРО СИНТАГМУ ЯК ОДИНИЦЮ ПЕРЕКЛАДУ

У статті в загальному вигляді ставиться одна з нагальних проблем перекладознавства – проблема одиниці перекладу. Ця проблема знаходиться в руслі важливих теоретичних завдань, тому що з нею безпосередньо пов'язані і навчання, і практична діяльність перекладачів. Проблема визначення і опису одиниці перекладу посідає важливе місце в теорії перекладу і розглядається у працях таких авторів, як Віне і Дарбельне, Балляр, Селесковіч і Ледерер, Норд та ін. Метою цієї статті є уточнення поняття одиниці перекладу, узгодження наявних одиниць з певними контекстами та обґрунтування синтагми як однієї з основних одиниць перекладу.

Прийнято робочу дефініцію з погляду теорії та практики перекладу. Синтагма – це фрагмент тексту (письмового чи усного), який має певну інтонаційно-сміслову єдність. Інтонаційна єдність позначається короткою паузою та інтонаційним малюнком. Матеріалом роботи є уривки з різноманітних лінгвістичних творів, які є зразками різних періодів розвитку англійської літератури та різних жанрів: контракт англійською та українською мовою як представник офіційно-ділового стилю, анотація до наукової статті як зразок наукового дискурсу, уривок із роману Ч. Дікенса «Великі сподівання», що є взірцем класичної англійської літератури, і рівний йому за обсягом уривок із роману С. Колінз «Голодні ігри», що є зразком сучасного англійського художнього тексту. Обсяг кожного з відібраних уривків становить приблизно 500–600 друкованих знаків. Найбільш точний збіг кількості синтагм спостерігається в перекладі нехудожніх текстів, тоді як у художньому перекладі частіше спостерігається використання додавання.

У більшості випадків кількість на лексична наповненість синтагм в оригіналі та перекладі дуже близькі або повністю збігаються. Відмінність у кількості синтагм, на які членуються текст першоджерела та текст перекладу, за нашими спостереженнями, пояснюється такими причинами: розщеплення значень багатозначного слова та переклад кожного з його значень окремою синтагмою; збільшення кількості синтагм за рахунок виділення синтагми відповідним розділовим знаком, відсутнім у першоджерелі; граматичні відмінності у структурі синтагми, що вимагають окремої предикативної зони у перекладі; стилістичні додавання, зроблені перекладачем.

Ключові слова: переклад, одиниця перекладу, синтагма, текст, додавання.

Постановка проблеми. У статті в загальному вигляді ставиться одна з нагальних проблем перекладознавства – проблема одиниці перекладу. Ця проблема знаходиться в руслі важливих теоретичних завдань, тому що і навчання здобувачів вищої освіти за фахом, і практична діяльність перекладачів з нею безпосередньо пов'язані. Визначення одиниці перекладу сягає широкого діапазону, починаючи зі слова, речення чи висловлювання аж до тексту чи культури загалом. Подібний підхід потребує уточнення, оскільки текст (чи культурне оточення), як засвідчує елементарна перекладацька практика, відіграє певну роль, але не є вирішальним чинником у процесі перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення і опису одиниці перекладу посідає важливе місце в теорії перекладу і розглядається у працях таких авторів, як Жан-Поль Віне

і Жан Дарбельне [10], Мішель Балляр [7], Даніца Селесковіч і Маріанне Ледерер [9]. У відповідності до своєї теорії вчені визначають одиницю перекладу як смислову одиницю відповідного сегмента дискурсу (із невеликою кількістю слів), на основі якої вибудовується девербалізований смисл усього повідомлення, яке перевиражається цільовою мовою.

Крістіан Норд [8], визначаючи одиницю перекладу, пропонує функціоналістський підхід: класичне розуміння одиниці перекладу як «горизонтального» сегмента вона доповнює поняттям «вертикальної» одиниці, що поєднує низку розкиданих в тексті елементів, які сприяють виконанню його функцій.

О. Селіванова наголошує на тому, що під час вибору одиниць перекладу часто розглядають різноманітні, але переважно лексичні одиниці

тексту [4, с. 550]. Як видно з наданого вище стислого огляду праць, що присвячені проблемі визначення та опису тієї чи тієї одиниці перекладу, саме поняття одиниці перекладу, як і його референт, все ще залишаються нечітко визначеними.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є уточнення поняття одиниці перекладу, узгодження наявних описаних одиниць різного рівня з певними контекстами та обґрунтування синтагми як однієї з основних одиниць перекладу. Для досягнення цієї мети є доцільним розглянути різноманітні визначення синтагми, надані в наукових працях, сформулювати її розуміння з погляду перекладознавства, проаналізувати функціонування синтагми в оригіналі та перекладі у зразках різних текстових утворень в оригіналі та перекладі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одиницею перекладу виступає найменша смислова мовна одиниця вихідного тексту, яка має відповідники у перекладному тексті. Така одиниця може мати складну структуру, тобто охоплює «неперекладні» для мови перекладу структурні частини, які можуть зберігатися в мові оригіналу власні, відносно самостійні значення.

Прикладом до сказаного може слугувати популярне нині слово *downshifting*, складові частини якого мають значення «вниз», «пересув» та формотворчий суфікс *-ing*, що вказує на процес. Загальний переклад цього слова – або транскрипція *даунишфтінг*, або пояснення *відмова від кар'єрного росту, життя заради себе*.

У сучасному перекладознавстві існує погляд на існування чотирьох рівнів мови у перекладі (це фонетичний, морфологічний, лексичний, синтаксичний), або до них додається текстовий рівень (який охоплює такі одиниці, як фонема, графема, морфема, лексема, речення та текст). Стабільні поєднання декількох слів також створюють словосполучення, які можуть виступати одиницею перекладу. До цих словосполучень, крім вільних, належать термінологічні синтагми (*real estate* – *нерухомість*); фразеологізми (*to kick the bucket* – *врізати дуба*); стереотипні формулювання (*taking into account* – *беручи до уваги*) тощо.

Ми вважаємо, що не можна уникати проблеми синтагми, коли йдеться про одиницю перекладу. Для розгляду цієї проблеми в першу чергу необхідно з'ясувати, яке значення ми вкладаємо в термін «синтагма». Питання про членування речення на певні менші синтаксичні одиниці, зокрема синтагми аналізували Л. Щерба, І. Бодуен де Куртене, Л. Зінгер, Є. Тимченко, О. Курило, Н. Тоцька та ін. Синтагму вони розглядали як

групу слів або одне слово, що презентує смислове ціле для певного контексту або ситуації у процесі мовлення.

Наведемо кілька словникових дефініцій цього поняття. **СИНТАГМА**, и, жін., лінгв. Відрізок усного мовлення чи написаного тексту, який виділяється в межах речення як певна синтаксична і інтонаційно-смислова єдність. *Синтагма.. – інтонаційно оформлена семантико-синтаксична одиниця мови, яка виділяється (вичленовується) із складу речення* (Словник лінгвістичних термінів, 1957, 153); *Всяка прозаїчна мова розчленовується на окремі фрази і дрібніші внутріфразові єдності – синтагми* (Радянське літературознавство, 2, 1968, 31) [5, с. 186].

Синтагма – відрізок усного мовлення, що виділяється в межах речення як певна інтонаційно-смислова єдність. Синтагма вичленовується із більшої синтаксичної одиниці короткими паузами, наголосом, мелодикою змісту висловлювання. Наприклад: *Скинути з плечей / і віддати останню сорочку //це залишиться живим //а скинути сорочку духу / віддати свою душу / самознищитись //* [1].

СИНТАГМА, и, жін., лінгв. Відрізок усного мовлення чи написаного тексту, який виділяється в межах речення як певна синтаксична і інтонаційно-смислова єдність. *Синтагма... – інтонаційно оформлена семантико-синтаксична одиниця мови, яка виділяється (вичленовується) із складу речення* [6].

Дещо інший термін, близький за змістом до поняття синтагми, але, на відміну від нього, менш пов'язаний з фонетичними особливостями мови, запропонований у роботі [2]. Це термін «предикативна зона», яка визначена як фрагмент певного мовного твору, що являє собою мінімальний за протяжністю мовний ланцюг як синтаксичну конструкцію із замкнутими синтаксичними зв'язками, позначену у своїх межах розділовими знаками або якимось іншим способом [2, с. 18]. Ми також пропонували стисле визначення предикативної зони як відрізок речення, що охоплює одиниці, які перебувають у предикативному відношенні одна до одної [3, с. 172]. Нам здається, що в плані теорії перекладу термін «предикативна зона» є менш точним, і в силу більшого поширення терміну «синтагма» далі ми користуватимемося саме ним.

Виходячи з наведених визначень, приймемо робочу дефініцію з погляду теорії та практики перекладу. *Синтагма – це фрагмент тексту (письмового чи усного), який має певну інто-*

наційно-смыслову єдність. Інтонаційна єдність позначається короткою паузою та інтонаційним малюнком. Виходячи з цього визначення, далі вичленено синтагми у низці текстів. Для позначення меж між синтагмами ми будемо використовувати знак /.

Матеріалом нашого дослідження у цій роботі стали уривки з різноманітних лінгвістичних творів, які є зразками різних періодів розвитку англійської літератури та різних жанрів: контракт англійською та українською мовою як представник офіційно-ділового стилю, анотація до наукової статті як зразок наукового дискурсу, уривок із роману Ч. Дікенса «Великі сподівання», що є взірцем класичної англійської літератури, і рівний йому за обсягом уривок із роману С. Колінз «Голодні ігри», що є зразком сучасного англійського художнього тексту. Обсяг кожного з відібраних уривків становить приблизно 500–600 друкованих знаків.

Проаналізуємо підрозділ контракту українською мовою та його професійний переклад англійською мовою. 2.2. Назва товару,/ кількість і ціна товару /зазначається у специфікаціях на кожну партію товару,/ які є невід'ємною частиною договору/ та рахунках-фактурах. 2.3. Якість товару,/ який доставляється,/ обов'язково підтверджується/відповідними сертифікатами/. 2.4. Кожна партія товару /супроводжується наступними товаросупровідними документами/: специфікація на партію товару/, рахунок-фактура/, упаковочний лист/, сертифікат походження /або інший документ по країні походження товару/, сертифікат якості/, фітосанітарний сертифікат країни-експортера. Загальна кількість синтагм тут склала 16.

2.2. *Product name/, quantity and price of the goods/ specified in the specifications for each consignment/, which are an integral part of the contract/ and invoices/.* 2.3. *Quality product/ that is delivered,/ must confirmed by corresponding certificates/.* 2.4. *Each shipment is accompanied /by the following accompanying documents/: specification of consignment/, invoice/, packing lists/, certificate of origin or other document in the country of origin/, quality certificate/, phytosanitary certificate of the exporting country.*

Загальна кількість синтагм також дорівнює 16. Кількість слів в англійському варіанті є дещо більшою (71 проти 59), що пояснюємо більшою кількістю допоміжних слів, зокрема прийменників та артиклів, які або не вживаються в українській мові, або їх функцію виконують закінчення.

Зазначаємо, що у тексті, який і в українській, і в англійській мові підкорюється жорстким правилам побудови, переклад з української мови англійською відбувається майже дослівно, виділені синтагми практично збігаються.

Наступним прикладом для розгляду поділу на синтагми та їх відповідність у перекладі є анотація до наукової статті. *У статті розкрито / сутність проблеми формування /усвідомленого батьківства молоді /, а саме представлено зміст /, охарактеризовано структурні компоненти зазначеного феномена/ (ціннісні орієнтації подружньої пари / (сімейні цінності /); батьківські установки та сподівання /; батьківське ставлення /; батьківські почуття /; батьківські позиції /; батьківська відповідальність /; стиль сімейного виховання /). Визначено такі аспекти цього процесу /, як посилення дорослого «Я» молодшої людини / за умови інтеграції /; відмова від батьківської моделі існування сім'ї / і свого дитячого «Я» / (дати можливість собі подорослішати /)...* Наявні 19 синтагм.

The article reveals / the essence of the problem / of the formation of conscious parenthood of young people /, namely, the content is presented /, the structural components of the mentioned phenomenon/ are characterized/ (value orientations of the married couple / (family values /); parental attitudes and expectations /; parental attitudes /; parental feelings /; parental positions /; parental responsibility /; family upbringing style /). Such aspects of this process are /: strengthening of the adult «I» of a young person / under the condition of integration /; rejection of the parental model / of the existence of the family / and one's childhood «I» / (give yourself the opportunity to grow up /).

У перекладі нами визначено 20 синтагм, одна з них виникає під час збільшення синтагми за рахунок прийменників та артиклів. Як і у попередньому прикладі, в українському тексті менше слів (86 проти 122).

Далі розглянемо англійський оригінал класичного художнього твору у тому ж обсязі (перший абзац роману Ч. Дікенса «Великі сподівання»). *I give Pirrip / as my father's family name /, on the authority of his tombstone / and my sister /, – Mrs. Joe Gargery /, who married the blacksmith /. As I never saw my father or my mother /, and never saw any likeness of either of them/ (for their days were long before the days of photographs /), my first fancies / regarding what they were like / were unreasonably derived from their tombstones /. The shape of the letters on my father's /, gave me an odd idea / that he was a square, stout, dark man /, with*

curly black hair / . From the character and turn of the inscription / , "Also Georgiana Wife of the Above, /" I drew a childish conclusion / that my mother was freckled and sickly / [14, p. 3]. Кількість синтагм в уривку з оригіналу склала 20.

Що Піппін / – це прізвище батька / , я знаю з напису на його надгробку / , а також зі свідчення моєї сестри / – місіс Джо Гарджері / , яка вийшла заміж за коваля / . Оскільки я ніколи не бачив ні батька, ні матері / , ані якої-небудь подоби їхньої / (бо жили вони за тих часів / , коли про фотографію ще й не чували /), мої найперші уявлення про їхню зовнішність / в якийсь чудний спосіб пов'язувалися з виглядом їхніх надгробків / . З обрисів літер на батьковому надгробку / я чомусь собі вирішив / , що батько був присадкуватий, кремезний і смаглявий / і мав темні кучері / . А напис «також Джорджіана, дружина вищепоміенованого» / , витворив у моїй дитячій уяві / образ хворобливої жінки в ластовинні / , яка була мені матір'ю [11, с. 3].

20 синтагм нараховує відповідний уривок перекладу роману українською мовою. Кількість слів нараховує 144 в оригіналі та 127 у перекладі. У цьому фрагменті спостерігаємо повний збіг кількості синтагм.

Популярний сучасний художній твір С. Колінз «Голодні ігри» є наступним матеріалом нашого дослідження. *When I wake up / , the other side of the bed is cold / . My fingers stretch out / , seeking Prim's warmth / but finding only the rough canvas cover of the mattress / . She must have had bad dreams / and climbed in with our mother / . Of course, she did / . This is the day of the reaping / . I prop myself up on one elbow / . There's enough light in the bedroom / to see them / . My little sister, Prim / , curled up on her side / , cocooned in my mother's body / , their cheeks pressed together / . In sleep / , my mother looks younger / , still worn / but not so beaten-down / [13, p. 3].* Уривок складається з 20 синтагм та 116 слів.

Коли я прокинулася / , місце біля мене було холодне / . Пальці інстинктивно потягнулися вперед / , шукаючи тепла / , яке завжди випромінювало тільки Прим / , але не намацали нічого / , крім цупкого жорсткого покривала / , недбало кинутого на ліжко / . Мабуть, сестричці наснився кошмар / , і вона перекочувала в постіль до матері / . Ну звісно / , вона так і вчинила! / Адже сьогодні Жнива / . Я підперла голову долонею / . У спальні було достатньо світла / , щоб усе розгледіти / . Моя маленька сестричка Прим / лягла на бочок і скрутилася калачиком / , ставши схожою на кокон / , а її щічка міцно притисну-

лася до маминої / . Мати здавалася молодшою уві сні / : вона й зараз на вигляд була страшенно виснажена / , але принаймні не цілковито вичавлена [12, с. 3]. 23 синтагми (126 слів).

Різниця у кількості синтагм та слів, на відміну від попередніх текстів, пов'язана з тим, що перекладач широко використовує прийом додавання, замінюючи окреме слово новою синтагмою, наприклад *Prim's warmth* перекладено окремою синтагмою *яке завжди випромінювало тільки Прим* тощо.

Отже, у проаналізованих нами текстах-першоджерел було виділено таку кількість синтагм: контракт – 16; анотація – 19; класичний художній текст – 20, сучасний художній текст 20. Кількість синтагм у професійному перекладі може збігатися або незначно відрізнятися від першоджерела і представлена такими цифрами: контракт – 16; анотація – 20; класичний художній текст – 20, сучасний художній текст – 23. Найбільш точний збіг кількості синтагм спостерігається в дослідженому нами перекладі нехудожніх текстів, тоді як у художньому перекладі частіше спостерігається прийом додавання.

Ми вважаємо, що тут можна говорити саме про синтагму як одиницю перекладу, але не про слово і не про речення, тому що на цьому рівні спостерігаються значні відмінності між оригінальним текстом, підрядником та професійним перекладом.

Крім згаданих вище причин і різновидів відмінностей у синтагмах мови-джерела та мови-перекладу, ми зазначимо таке:

- виділення синтагми відповідним розділовим знаком, відсутнім у першоджерелі;
- граматичні відмінності у структурі синтагми, що вимагають окремої предикативної зони у перекладі;
- додавання, зроблені перекладачем під час перекладу, певне, з міркувань стилістичного побудови фрази.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Отже, проведене нами дослідження перекладів зразків англійської літератури різних періодів та текстів різних стилів та жанрів свідчить про те, що переклад лише на рівні синтагми має право на існування. Відмінність у кількості синтагм, на які членуються текст першоджерела та текст перекладу, за нашими спостереженнями, пояснюється такими причинами: розщеплення значень багатозначного слова та переклад кожного з його значень окремою синтагмою; збільшення кількості синтагм за рахунок виділення синтагми відповідним розділовим знаком, відсутнім у першоджерелі; граматичні

відмінності у структурі синтагми, що вимагають окремої предикативної зони у перекладі; стилістичні додавання, зроблені перекладачем.

Безперечно, описані нами спостереження ролі синтагми в оригіналі та перекладі не вичерпують

проблеми визначення одиниці перекладу, і дослідження кількісного та якісного співвідношення синтагм та інших одиниць в оригінальному тексті та перекладі є перспективним напрямом подальшої наукової розвідки.

Список літератури:

1. Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я., Степаненко М. І. Сучасна українська літературна мова : навчальний посібник. Київ: Літера, 2011. 560 с.
2. Меньшиков И. И. Предикативная зона как фрагмент речевой цепи и синтаксическая категория. *Научный вестник Международного гуманитарного университета*. Серія : Філологія. 2016. Вип. 21(1). С. 17–20.
3. Панченко Е.И. О некоторых нерешенных проблемах теории перевода. *Научный вестник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Розділ III. Теорія і практика перекладу. 22, 2012. С. 170–173.
4. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2011. 844 с.
5. Словник української мови: в 11 томах / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Том 9, 1978.
6. Столярова Л. П., Пристайко Т. С., Попко Л.П. Базовый словарь лингвистических терминов. Киев : 2003. 286 с.
7. Ballard M. *Eléments pour une méthodologie réaliste en traductologie* in: Nikolay Garbovskiy (ed.). *The Science of Translation Today*. Moscow: Moscow University Press, 2007. Pp. 47–60.
8. Nord Ch. *Translating as a Purposeful Activity*. Manchester: St Jerome Publishing, 1997. 166 p.
9. Seleskovitch D., Lederer M. *Interpréter pour traduire*. Paris: Didier, 1984. 480 p.
10. Vinay J.-P., Darbelnet J. *Comparative Stylistics of French and English. A methodology for translation* (translated and edited by Juan C. Sager & M.J. Hamel). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995. 342 p.

Джерела фактичного матеріалу:

11. Дікенс Ч. Великі сподівання / Пер. Р. Доценко. Київ : Андронум, 2022. 400 с.
12. Колінз С. Голодні ігри / Пер. У. Григораш. Київ: Країна мрій, 2010. 310 с.
13. Collins S. *The Hunger Games*. Scholastic Press, 2008. 384 p.
14. Dickens Ch. *Great Expectations*. CreateSpace Independent Publishing Platform. 2020. 328 p.

Panchenko O. I. THE ISSUE OF SYNTAGM AS A UNIT OF TRANSLATION

In general, the article presents one of the urgent problems of translation studies – the problem of the translation unit. This problem is in line with important theoretical tasks, because both training and practical activities of translators are directly related to it. The problem of definition and description of the translation unit occupies an important place in the theory of translation and is considered in the works of such authors as Vinay and Darbelnet, Ballyard, Seleskovich and Lederer, Nord, and others. The purpose of this article is to clarify the concept of a translation unit, align the existing units with certain contexts, and justify the syntagma as one of the main units of translation. A working definition was adopted from the point of view of the theory and practice of translation. Syntagma is a fragment of a text (written or spoken) that has a certain intonation and meaning unity. Intonational unity is indicated by a short pause and/or an intonation pattern. The material of the paper is excerpts from various linguistic works, which are examples of different periods of the development of English literature and various genres: a contract in English and Ukrainian as a sample of the official business style, an abstract to a scientific article as a sample of scientific discourse, an excerpt from the novel by Ch. Dickens “Great Expectations”, which is a model of classic English literature, and an excerpt from the novel by S. Collins “The Hunger Games”, which is a model of modern English fiction, equal to each other in volume. The length of each of the selected passages is approximately 500–600 printed characters. The most accurate coincidence of the number of syntagms is observed in the translation of non-fiction texts that we studied, while in the fiction translation, the technique of addition is more often observed.

Therefore, translation only at the syntagm level is one of its most important types. The difference in the number of syntagms into which the original text and the translated text are divided, according to our observations, is explained by the following reasons: the splitting of the meanings of a polysemous word and the translation of each of its meanings by a separate syntagm; increasing the number of syntagms due to the selection of a syntagm with a corresponding punctuation mark, which is not present in the original source; grammatical differences in the structure of the syntagm, which require a separate predicative zone in the translation; stylistic additions made by the translator.

Key words: translation, translation unit, syntagm, text, addition.